Farida Shaheed, az ENSZ oktatáshoz való joggal foglalkozó különleges jelentéstevőjének nyilatkozata a 2025. március 10. és 21. között tett magyarországi látogatásáról

Budapest, 2025. március 21.

Az ENSZ oktatáshoz való joggal foglalkozó különleges jelentéstevőjeként nagy megtiszteltetés volt, hogy 2025. március 10. és 21. között hivatalos látogatást tehettem Magyarországon.

Szeretnék köszönetet mondani a kormánynak azért, hogy lehetővé tette a látogatást, amely mindvégig az erős együttműködés szellemében zajlott. A Belügyminisztérium valamint a Kulturális és Innovációs Minisztérium tisztviselőinek széles körével találkoztam, többek között a köznevelésért felelős államtitkárral és a kultúráért és innovációért felelős miniszterrel. Találkoztam továbbá az Oktatási Hivatal, a Klebelsberg Központ, a Külgazdasági és Külügyminisztérium, a Honvédelmi Minisztérium, az Igazságügyi Minisztérium, a Kúria, a Legfőbb Ügyészség, az Alkotmánybíróság és az Alapvető Jogok Biztosának Hivatala képviselőivel, valamint az Oktatási Jogok Biztosával.

Budapesten kívül Miskolcra, Dunakeszire és Egerbe, valamint több északkelet-magyarországi faluba is ellátogattam. Óvodáktól és általános iskoláktól a középiskolákig és szakképző iskolákig a különböző szinteken működő állami és egyházi fenntartású iskolákat, valamint állami és egyházi fenntartású egyetemeket látogattam meg. Látogatásom során találkoztam diákokkal, szülőkkel, pedagógusokkal és iskolai alkalmazottakkal, iskolaigazgatókkal valamint tankerületek vezetőivel.

Nagyon informatív és gyümölcsöző megbeszéléseket folytattam az akadémiai élet képviselőivel, egyetemi hallgatókkal és oktatókkal, ifjúsági szervezetekkel, pedagógusok szakszervezeteivel és a civil társadalom egyéb szereplőivel. Ezek a találkozók első kézből nyújtottak betekintést az oktatáshoz való emberi jog magyarországi megvalósulásába.

Szeretném megosztani előzetes gondolataimat, megjegyezve, hogy az országlátogatásról szóló teljes jelentés 2026 júniusában kerül az Emberi Jogi Tanács elé.

A magyar oktatási rendszer eredményei

Látogatásom során számos elkötelezett szakemberrel találkoztam, akik a kihívásoktól sem mentes körülmények ellenére elhivatottak a magas színvonalú oktatás biztosítása iránt. Nevelők és szociális munkások törekszenek a legjobb eredmények elérésére szerte az országban, gyakran korlátozott erőforrásokkal, és figyelemre méltóak a halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek támogatására tett erőfeszítéseik.

Magyarország 1948 óta ismeri el az oktatást alapvető jogként. Elismerésre méltónak tartom a közoktatáshoz való ingyenes és egyetemes hozzáférés biztosítására irányuló erőfeszítéseket, amelyeket államilag finanszírozott tankönyvek és laptopok, étkeztetés, jelnyelvi szolgáltatás, rehabilitáció és a hátrányos helyzetű tanulók számára közlekedési szolgáltatások nyújtásával is támogatnak. A speciális igényű gyermekek támogatására irányuló erőfeszítések, ösztöndíjak és támogatott szolgáltatások segítenek az oktatás előtt álló akadályok legyőzésében. Magyarország felsőoktatási rendszere, mely 1905 óta 15 Nobel-díjast adott a világnak, erős tudományos programokkal és a globális mobilitást elősegítő ösztöndíjakkal vonzza a külföldi diákokat, gazdag hagyományokkal rendelkezik a kiválóság terén. A Magyarországon működő Oktatási Jogok Biztosa Európában egyedülálló intézményként évente 25000 panasszal foglalkozik, emellett tájékoztatást nyújt a tanulóknak a jogaikról, konfliktusok között közvetít, biztosítja a jogorvoslatokhoz való hozzáférést. A kisebbségi csoportokba tartozó tanulók oktatással kapcsolatos panaszaival az Alapvető Jogok Biztosa is foglalkozik.

Bár Magyarország komplex oktatási rendszere számos erősséggel bír, vannak kihívások is, amelyek közül sokat az illetékes hatóságok felismertek, és erőfeszítéseket tesznek a kezelésükre.

Az oktatás irányítása

Magyarország oktatási rendszere egyre inkább központosítottá válik, a hatáskörök két minisztérium között oszlanak meg: a Kulturális és Innovációs Minisztérium felügyeli a felsőoktatást, a szakképzést és a felnőttképzést, míg a Belügyminisztérium hatáskörébe tartozik a közoktatás, beleértve az általános és középiskolákat. Egy külön oktatási minisztérium létrehozása megerősítené a pedagógiai szakértelmet az oktatáspolitikában.

2012-ben Magyarország a tankötelezettségi kor felső határát 18 évről 16 évre csökkentette, arra hivatkozva, hogy csak a tanulók 80%-a marad 18 éves korig az iskolában. Miközben a középiskolai végzettségek aránya némileg nőtt, a marginalizált csoportok, különösen a roma fiatalok körében nőtt a lemorzsolódási arány. A rossz anyagi helyzetű családok gyakran azt helyezik előtérbe, hogy a gyerekek ne folytassák tanulmányaikat, hanem inkább kezdjenek el kereső tevékenységet folytatni. Sokan rosszul fizetett, vagy nem bejelentett munkahelyeken kötnek ki, ami hozzájárul a szegénységi spirál megerősítéséhez.

Új nemzeti tanterv, és az ahhoz kapcsolódó pedagógia és értékelés

Pedagógusok, diákok és szülők is kifejezték aggályaikat a 2020-ban felülvizsgált nemzeti tantervvel kapcsolatban, amely túlságosan merev, erősen magolásközpontú, tényszerű tartalomtól túlterhelt, és kevés teret hagy a vitának, tudakozódásnak, elemzésnek és az interaktív tanulásnak. A diákok túlterheltségről számoltak be, miközben az érettségi vizsga irreleváns feladatokat tartalmaz, például verstanulás a értelmezés tanítása helyett. A pedagógusok frusztráltak a szigorú időbeosztás, valamint a tankönyvválasztás tekintetében tapasztalható korlátozott rugalmasság miatt, mivel tantárgyanként csak egy vagy két, államilag kiadott tankönyv közül lehet választani, miközben az egyházi fenntartású illetve magániskolák sokkal nagyobb tantervi szabadságot élveznek. A tanterv nem tükrözi megfelelően a magyar társadalom sokszínűségét, például a roma kultúrát vagy az LMBTQI+ közösségek identitását.

A tanterv közelgő felülvizsgálata lehetőséget kínál olyan diákközpontú, kompetencia-alapú megközelítés erősítésére, amely a magolással szemben a problémamegoldást, az analitikus gondolkodást és a kreativitást helyezi előtérbe, miközben csökken a tananyag mennyisége és beintegrálásra kerül az életviteli készségek fejlesztése is. Bizalmat kell adni a pedagógusoknak a tananyagnak és a tanítási módszereknek a diákok igényeihez történő igazítására, és az iskoláknak nagyobb autonómiát kell kapniuk, hogy a helyi kontextusra személyre szabhassák a tanterveket, ahogy ez a szakképzésben már általános gyakorlatnak tűnik.

Egy átlátható és átfogó tanterv-felülvizsgálat lehetővé tenné, hogy mind a kormányzat, mind pedig a diákok, szülők és oktatási szakemberek, mint kulcsfontosságú érdekeltek is magukénak vallhassák. Már az általános iskola felső tagozatába járó diákok is jól meg tudják fogalmazni, hogyan lehetne az oktatást a jelenlegi és a jövőbeni igények vonatkozásában relevánssá tenni, így érdemes lenne konzultálni velük.

Úgy tűnik, hogy az oktatási **értékelési rendszer** erősen támaszkodik a nagytétű vizsgákra, miközben nem alkalmas arra, hogy az általános kompetenciáikat értékelje. A középiskolai felvételi vizsga, melynek központi eleme egyetlen, a jövőjüket meghatározó írásbeli vizsga magyar és matematika tárgyakból, óriási nyomást gyakorol a nyolcadikosokra, és korlátozottan veszi figyelembe az egész tanév során mutatott előmenetelüket, vagy a szélesebb körű készségeiket. Rendkívül erős a legjobb iskolákba bejutásért folyó verseny, és sok család fizet magánórákat, hátrányba hozva a szűkösebb anyagi helyzetben levő diákokat, és korlátozva a felsőoktatáshoz való hozzáférésüket. A érettségi vizsgái hasonlóképpen a ténybeli tudást helyezik előtérbe az elemző és a gyakorlati képességekkel szemben, emiatt a diákok úgy érzik, hogy nincsenek felkészülve az élet kihívásaira. Beszélgetőpartnereim hangsúlyozták, hogy kiegyensúlyozottabb rendszerre van szükség, amely folyamatos értékelésre épül, és projektalapú értékelések révén fejleszti a problémamegoldó és analitikus készségeket, ami a szakképzés területén egyre inkább megjelenik.

Az állami szektor kiüresítése

Kiváló állami és nem állami, köztük egyházi fenntartású iskolákat ismertem meg, ahol elkötelezett pedagógusok minőségi oktatást biztosítanak, és erős közösségeket építenek. Láttam azonban leromlott infrastruktúrákat is, továbbá diákok és tanárok is beszámoltak arról, hogy egyes iskolában kétségbeejtő állapotok uralkodnak. Ezért örömmel értesültem az állami fenntartású iskolák infrastruktúrájának javítására irányuló erőfeszítésekről, és remélem, hogy a leghátrányosabb helyzetűeket helyezik előtérbe.

Az egyházi fenntartású iskolák aránya azonban jelenleg mintegy 20%, a középiskolákban ez az arány pedig több mint 33%. Úgy tűnik, hogy a pénzügyi kiszámíthatósággal és szabályozói rugalmassággal bíró, jobb erőforrásokkal rendelkező egyházi iskolák magasabban képzett pedagógusokat tudnak vonzani, és válogatni tudnak a jobban teljesítő diákok között, így a kevesebb erőforrásokkal rendelkező állami iskolákra marad, hogy megküzdjenek a hátrányos helyzetű diákok magasabb koncentrációjával, habár vannak olyan egyházi fenntartású programok is, amelyek kifejezetten a gazdasági illetve egyéb szempontból hátrányos helyzetű népességre fókuszálnak. Ez további terhet ró az állami rendszer kapacitásaira a méltányos oktatás biztosításának tekintetében.

Elengedhetetlen a szelektív felvétel visszaszorítására és a befogadás előmozdítására irányuló intézkedések megvalósítása. Az állami iskolák infrastruktúrájának, a pedagógusfizetéseknek és a diákokat támogató szolgáltatásoknak az egyenlő finanszírozása valamint a források átlátható módon történő elosztása minden iskolatípus tekintetében hozzá fog járulni ahhoz, hogy az állami iskolák hatékonyan tölthessék be funkciójukat.

Az általános oktatáshoz való hozzáférés és előmenetel

Magyarország **óvodai** rendszere támogatja a családokat, de formálisan nem része az oktatási rendszernek. Az óvodalátogatás 2015 óta kötelező hároméves kortól, korlátozott halasztási lehetőséggel. A szülők és nevelők közös döntéséről egy szakértői bizottság vizsgálatára való 2020-as áttérés megnehezíti az iskolakezdés elhalasztását, így nőtt az első osztályosok beiratkozása, de nem csökkent az évismétlések aránya. Aggodalmat kelt a kormány azon törekvése, hogy az utolsó óvodai évet a vegyes korosztályú csoportokat megszüntető, és az elméleti oktatást hangsúlyozó, iskolára felkészítő szakasszá alakítsa át. Sok szülő az óvodákban a játékalapú megközelítés fenntartása és az általános iskolába való zökkenőmentesebb átmenet mellett érvel.

Szakértői bizottságok állapítják meg a speciális nevelési igényű (SNI) tanulók iskolaérettségét és elhelyezését, de a rendszerben hiányzik az átláthatóság, a felügyelet és a megfelelő finanszírozás. Gyakran a gyermek legfőbb érdeke helyett a szolgáltatások elérhetősége diktálja az elhelyezést, így a szülőknek kevés a beleszólása, és az eljárással kapcsolatos jogaik is korlátozottak. A döntés elleni fellebbezések nem hatékonyak, mivel ugyanaz a bizottság bírálja felül a saját

döntéseit, ezek bíróságon történő megtámadása pedig évekig is elhúzódhat. Sok SNI tanuló, még a többségi iskolákban is, csak minimális támogatást kap. Az értékelésnek el kellene különülnie az intézményi elhelyezéstől – egy csoportnak kellene értékelni az igényeket, míg egy másiknak meghatározni a támogatást és az elhelyezést. Független felügyeleti testületnek kellene elbírálnia a bizottság döntéseit, ezzel biztosítva a szülők számára, hogy érdemi fellebbezési lehetőségük legyen. A roma és a marginalizált csoportokat érintő esetekbe esélyegyenlőségi szakértőket szükséges bevonni, valamint közzé kellene tenni az gyógypedagógiai iskolák és szolgáltatások országos listáját, hogy ezzel segítsék a szülőket a döntésükben.

Magyarország **középfokú** oktatási rendszere általános gimnáziumokból (a diákok 41%-a) és szakképző iskolákból (a diákok 58%-a) áll, az ország készségalapú gazdaságra való törekvéseivel összhangban. Míg a szakképzés célja a munkanélküliség csökkentése, és a munkaerőpiacra történő közvetlen belépés biztosítása, sok hátrányos helyzetű diáknak nehézségekbe ütközik a gyenge alapképzés miatt. A szakképzés önmagában nem garantálja a felfelé irányuló mobilitást, olyan integrált programokra lenne szükség, amelyek ötvözik az oktatást, a szociális készségeket és a foglalkoztatási támogatást, ahogy az egyes helyeken már létezik.

Általánosságban véve biztosítani kell, hogy az oktatás ne csak a piacképes készségek elsajátítására korlátozódjon, hanem változatos karrierutakra is felkészítse a fiatalokat.

Iskolalátogatás, annak nyomon követése és kikényszerítése

A Nemzeti Oktatási Hivatal központi adatbázist tart fenn az iskolalátogatás nyomon követésére, de ennek végrehajtása aggodalomra ad okot a túlzásba vitt felügyelet miatt. A szigorú büntetések aránytalan terhet rónak a hátrányos helyzetű családokra, miközben egy 2013-as alkotmánybírósági határozat lehetővé teszi a rendőrség számára, hogy a gyermekeket iskolába kísérje, ami tovább feszíti az állam és a családok közti bizalmat.

Bár ezen intézkedések célja a lemorzsolódás megelőzése, inkább büntető jellegű környezetet teremtenek ahelyett, hogy a hiányzások alapvető okait kezelnék. Kiegyensúlyozottabb megközelítésre van szükség, amely a korai beavatkozásra, a szociális munkára és az iskolai támogatásra helyezi a hangsúlyt, nagyobb hatáskört és erőforrásokat biztosítva a szociális munkások és az oktatási hivatalnokok számára a hiányzások hatékony kezelése érdekében. A szakképzésben például az „esélyteremtő-program” lehetővé teszi az oktatók számára a korai beavatkozást.

A speciális nevelési igényű diákok oktatása

Magyarországon több mint 100 000 sajátos nevelési igényű (SNI) gyermek él. Látogatásom során megismerhettem kivételes iskolákat, ahol elkötelezett szakemberek személyre szabott tanulási terveket, terápiát és érzelmi támogatást biztosítanak, bizonyítva, hogy megfelelő eszközökkel az SNI gyerekek tanulmányi és szociális téren is gyarapodhatnak. Az SNI gyermekek növekvő száma azonban nem párosul megfelelő pedagógusképzéssel illetve szakemberek támogatásával. Míg a kisebb létszámú osztályok be tudnak fogadni egy vagy két SNI diákot, egy 30 fős osztályban öt vagy hat ilyen tanuló már jelentős nehézségeket okoz. A szakemberek, beleértve az orvosok, jelnyelvi tolmácsok, gyógypedagógusok, pedagógiai asszisztensek súlyos hiánya tovább korlátozza az támogatás elérhetőségét.

Az integrált oktatás a szakértői bizottságok jóváhagyásától és a helyi erőforrásoktól függ, így például a figyelemhiányos diákok gyakrabban vesznek részt integrált oktatásban, és az autizmus spektrumzavarral (ASD) küzdő gyerekek 65%-a is a többségi iskolákba jár. A gyakorlatban azonban a befogadás nagyon eltérően valósul meg, néhány iskola csak minimális támogatást nyújt, és a szülők arról számolnak be, hogy a gyermekeik gyakran úgy érzik, nem fogadják el őket, vagy piszkálódással, zaklatással szembesülnek.

A többségi iskolákban történő befogadás javítása érdekében nagyobb finanszírozásra van szükség, különösen a vidéki iskolák esetében, hogy megfelelő támogatást nyújtsanak az SNI tanulóknak. A tanárképzést ki kell terjeszteni, hogy a pedagógusok rendelkezzenek a különböző tanulási igények kezeléséhez szükséges készségekkel, és több SNI szakembert kell képezni és felvenni, valamint a munkakörülményeket javítani a bevonzásuk és megtartásuk érdekében. Szükség esetén biztosítani kell a további támogatást igénylő diákok szállítását.

Az említett támogatási intézkedések kedvezményezettjei arról számolnak be, hogy mivel nincs elegendő gyógypedagógus és pszichológus, az egyénre szabott támogatás szinte megoldhatatlan. Az utazó szakértők akár 30, különböző igényű gyermekkel foglalkoznak, míg a vidéki diákok gyakran a javasoltnál jóval kevesebb támogatást kapnak. Sokan csak havonta egyszer találkoznak a specialistával az előírt heti három helyett, és az SNI diákokat támogató iskolákba történő szállítás nem megfelelő, így a szülők kényszerülnek viselni olyan szolgáltatások költségeit, amelyek állami finanszírozásból kellene, hogy történjenek. A 2020-as SNI értékelési iránymutatások már nem kötelező érvényűek, ami tovább csökkenti az elszámoltathatóságot, miközben sok iskolában hiányzik a megfelelő alkalmazkodás, ami inkább kirekesztéshez mintsem befogadáshoz vezet.

E kihívások kezelése a képzett szakemberek, beleértve az gyógypedagógusok, terapeuták, jelnyelvi tolmácsok és iskolapszichológusok képzésébe történő nagyobb beruházásokat igényel, és azt is biztosítani kell, hogy az SNI diákokat fogadni tudó iskolák listája nyilvánosan elérhető legyen. Magyarországnak kiemelkedő erőforrásai és jó gyakorlatai vannak az SNI gyerekek integrálása területén, amelyet érdemes lenne kihasználni és tovább terjeszteni.

Erősebb végrehajtási mechanizmusoknak kell garantálniuk, hogy az állami iskolák megfeleljenek az akadálymentesítési követelményeknek. Kötelező iránymutatásokra és forrásokra van szükség a speciális beavatkozások támogatásához, míg az oktatási, egészségügyi és szociális szektor közötti egyértelműbb feladatmegosztás a szolgáltatások jobb integrációját biztosítaná. A jogi keretek megerősítése kulcsfontosságú ahhoz, hogy a tankerületeken számonkérhető kötelezettségeket biztosítsanak a megfelelő szállítási szolgáltatás nyújtása, és szükség esetén kísérő felnőtt biztosítása érdekében. Továbbá a kormány és a létfontosságú szakértelmet és szolgáltatásokat nyújtó civil szervezetek közötti együttműködés előmozdítása fokozná a fogyatékossággal élő gyermekek és családjaik támogatását, strukturált finanszírozással és átirányítási rendszerek révén javítva a segítséghez való hozzáférést.

A romák rendszerszintű szegregációja a közoktatásban

A nemzetiségek jogairól szóló 2011. évi törvény védelmet biztosít a romák számára, a szegregáció azonban továbbra is fennálló probléma. A roma gyermekeket gyakran külön osztályokba vagy iskolákba osztják olyan látszólag semleges szempontok alapján, mint „gyengébb" és „erősebb" csoportok, ami rendszerszintű oktatási elszigetelődéshez vezet. Bár számos országos integrációs programot valósítanak meg, becslések szerint a roma tanulók 35%-a többségi roma iskolába jár, és 2023-ban az Alapvető Jogok Biztosához beérkezett panaszok 69%-a szegregációval kapcsolatos panaszok voltak. Jelentős bírósági ügyekben, mint például *Gyöngyöspata* (2019-2020) és az EJEB ítéleteiben (*Szolcsán kontra Magyarország, 2023; Horváth és Kiss kontra Magyarország*, 2013) megállapítást nyert, hogy a roma tanulók fizikailag is el voltak különítve az iskolákban, külön mosdókat, étkezőhelyeket és egyéb létesítményeket használtak. Sokan úgy nőnek fel, hogy nem kerülnek kapcsolatba nem roma társaikkal, ami erősíti a társadalmi megosztottságot. A helyzetet súlyosbítja a magas lemorzsolódási arány, főként a roma lányok körében, a roma diákoknak mindössze 1%-a szerez felsőfokú végzettséget. Az iskolai hiányzás szigorú büntetései aránytalanul nagy mértékben sújtják a roma családokat, mivel 30 óra igazolatlan hiányzás után pénzügyi támogatástól esnek el, 50 óra hiányzás pedig az iskolából való kizárást vonja maga után, ami tovább szűkíti az oktatási lehetőségeiket.

Bár vannak pozitív kezdeményezések, mint például egyes integrált iskolák, NGO-k által működtetett programok és a „300 felzárkózó település program", azonban ezek alulfinanszírozottak és nem elegendőek a mélyen gyökerező egyenlőtlenségek kezelésére. Komoly aggodalomra ad okot a tanulási zavarokkal küzdő roma gyermekek rendszerszintű túldiagnosztizálása és téves diagnosztizálása, ami a megfelelő indoklás nélküli gyógypedagógiai iskolában való elhelyezéshez vezet. A gyógypedagógiai iskolákban tanuló roma tanulók lényegesen kevesebb támogatást kapnak, ami tovább növeli oktatási hátrányukat a normál iskolákban tanuló társaikhoz képest. Emellett a szabványosított vizsgálatok gyakran kulturális torzításokat tartalmaznak, amelyek negatívan befolyásolják a roma tanulók vizsgálati eredményét. Az etnikai hovatartozás szempontú adatgyűjtés hiánya tovább hátráltatja a szegregáció és a diszkrimináció kezelésére irányuló erőfeszítéseket. Javaslom, hogy a szegregációs minták nyomonkövetése érdekében szisztematikusan gyűjtsenek etnikai adatokat az általános és a speciális oktatásról, biztosítva ugyanakkor az adatokkal való visszaélésekkel szembeni garanciákat. Szigorú szegregációellenes szakpolitikákat kell érvényesíteni annak érdekében, hogy megakadályozzák a roma tanulók téves sajátos nevelési igényű besorolását, valamint biztosítani szükséges számukra a minőségi oktatáshoz való egyenlő hozzáférést, mint azt az Alapvető Jogok Biztosának helyettese is hangsúlyozta.

Szülők és a diákok részvétele a döntéshozatalban

Elismerésemet fejezem ki Magyarországnak, hogy az oktatási rendszeren belül konzultációs mechanizmusokat alakított ki.

Mindazonáltal a diákok, szülők és tanárok ismételten hangsúlyozták, hogy szükségét látják annak, hogy véleményüket a kormánnyal való érdemi párbeszéd keretében meghallgassák és figyelembe vegyék. Bár évente néhány alkalommal hivatalos konzultációkra kerül sor, az érdekeltek arról számoltak be, hogy a hatóságok nem adnak strukturált választ az ajánlásaikra és beadványaikra, azokat gyakran figyelmen kívül hagyják.

Segítené a bizalom és az átláthatóság megteremtését, ha a kormány reagálna a diákok és a szülők észrevételeire, például az ajánlások nyomán tett intézkedések közzétételével.

Az egyetemi diákszervezetek ugyan részt vehetnek a szenátusokban, de a képviselet nem következetes, és egyes diákszervezetek jogilag nincsenek elismerve. A fiatalabb diákok arról számoltak be, hogy nem rendelkeznek megfelelő képviselettel. Azok, akik nyíltan elmondják a véleményüket, célkeresztbe kerülhetnek és büntetést kaphatnak, ami pedig öncenzúrához vezet.

Erősítené a demokratikus folyamatokat, ha érdemi konzultációkra kerülne sor az illetékes minisztériumok és a diákszervezetek, szülők és tanárok között, valamint, ha átlátható és rendszeres beszámolók készülnének arról, hogy a véleményük miként formálja az oktatáspolitikát. Ezáltal a tanulók és a szülők erősebb hatással tudnának lenni a kulcsfontosságú oktatással kapcsolatos döntésekre.

A diákok mentális egészsége és jóléte

A diákok a vizsgák, a közösségi média, valamint a szülők és a tanárok által támasztott elvárások miatti nagyfokú stresszről és szorongásról számoltak be. A hosszú tanítási napok, a különórák és a magántanárok mellett kevés szabadidejük marad, a stresszt pedig tovább fokozza, hogy gyakran nincs lehetőségük kijavítani a rossz jegyeket és dolgozatokat. A COVID

óta a szorongás egyre nagyobb méreteket ölt, a diákok azonban az iskolapszichológusok hiánya és a mentális egészséget övező megbélyegzés miatt csak nehezen kapnak segítséget. A zaklatás továbbra is komoly probléma, különösen az 1-8. évfolyamokon, ahol a diákok attól tartanak, hogy az incidensek jelzése nem eredményez érdemi beavatkozást. Proaktívabb megközelítés, beleértve a kortárssegítő programokat, az iskolai segítőket és a hozzáférhető mentálhigiénés lehetőségeket, segíthetnek kezelni ezeket a problémákat. Egyes egyetemek mentorprogramot vezettek be, amelynek keretében felkészült egyetemi hallgatók segítenek a középiskolásoknak a felvételi vizsgákra való felkészülésben.

2024 szeptemberében a kormány betiltotta a mobiltelefonok nem oktatási célú használatát az iskolákban, a közösségi médiával kapcsolatos szorongással és a figyelem csökkenésével kapcsolatos okokra hivatkozva. Bár a diákok elismerik, hogy a telefonok elvonhatják a figyelmet, a teljes betiltás helyett beleszólást szeretnének a telefonhasználat szabályozásába. Az Alkotmánybíróság jelenleg vizsgálja, hogy a korlátozás összhangban áll-e az alkotmányos jogokkal.

A diákok aggodalmuknak adtak hangot amiatt, hogy bár a kormányzat ingyenes vagy támogatott iskolai étkezést biztosít központi szolgáltatókon keresztül, azonban a minősége és tápértéke gyakran gyenge, és a szabványos adagok miatt az idősebb diákok éhesek maradnak. Sok család nehezen tudja vállalni az étkeztetés költségét, miközben a táplálkozási igények nem kerülnek kielégítésre. Egyes iskolák maguk is működtetnének konyhát, de az engedélyezési szabályok erősen korlátozzák ezt a lehetőséget. Javulna a tanulók általános jóléte az iskolai étkeztetés rugalmasabb megközelítése, beleértve a helyi beszerzésű, egészségesebb választékot és a különleges táplálkozási igények figyelembevételét.

Pedagógusok

Meghatott, hogy a diákok, beleértve a középiskolásokat és az általános iskola felső tagozatos tanulóit is, milyen őszintén aggódnak a tanárokért. Hangsúlyozták, hogy keveset keresnek, nincs elegendő autonómiájuk a tanításban, és nincsenek megbecsülve. Ez okozhatja a tanárhiányt és a demotivációt, ami közvetlenül befolyásolja a tanulási környezetük minőségét és a magyar oktatás jövőjét. A fővárosi, valamint más városokban és falvakban élő diákok által megfogalmazott gondolatok egyértelműen alátámasztják, hogy Magyarországon még mindig vannak elkötelezett, tehetséges és gondoskodó pedagógusok.

A tanárhiány és az elöregedő munkaerő globális probléma. Magyarországon különösen súlyos a helyzet a hátrányos helyzetű területeken, ahol az iskolák több mint 40%-a számolt be képzett tanárok hiányáról, szemben a 2018-as egyharmaddal. A 16 000 betöltetlen tanári állásból 6000-et nem képesített dolgozók vagy túlzott munkaterhelést vállaló tanárok látnak el. Riasztó, hogy az frissen végzett tanárok 60%-a az első három-négy évben elhagyja az iskolát, különösen a hátrányos helyzetű régiókban. Beszámolók szerint egyes iskolákban a pedagógusi képesítéssel nem rendelkező személyzet (gondnok, portás) kénytelen helyettesíteni, és egyes tantárgyakat egyáltalán nem tudnak tanítani. Emellett szeretném hangsúlyozni, hogy az a kormányzati javaslat, hogy nyugdíjas katonák dolgozzanak az iskolákban, nem megfelelő, melyet az érintettek határozottan elutasítanak.

A pedagógusok üdvözölték a közelmúltban megemelt béreket, de rámutattak, hogy az új teljesítményalapú bérezési rendszer miatt a fizetésemelés nem egyenletesen oszlik el, és feszültséget okoz a fiatalabb és a tapasztaltabb tanárok, valamint a szakképzésben dolgozók és más tanárok között.

Sokan arról is beszámoltak, hogy a túlzott mértékű adminisztratív feladatok, a nagy osztálylétszámok és a vizsgákra való felkészülés terhe miatt nem tudnak egyénre szabott támogatást nyújtani a diákoknak.

Míg az alacsony bérek, a megbecsültség hiánya és a rossz munkakörülmények elriasztják a fiatalokat a pedagógusi pályától, a legjobban teljesítő iskolákban, amelyek bizonyos fokú személyre szabott tanulást és innovatív pedagógiának is teret adnak, nincs hiány képzett tanárokból.

E kihívások kezelése érdekében elengedhetetlen, hogy teljesüljön a tanári életpályáról szóló törvényben megfogalmazott vállalás, amely szerint a tanárok bére - különösen a pályájuk elején és közepén álló pedagógusoké - eléri a felsőfokú végzettséggel rendelkezők átlagbérének legalább 80%-át. További ösztönzők, (például lakhatási támogatás, költözési támogatás a hátrányos helyzetű térségekben munkát vállaló tanárok számára, valamint hitelelengedés) segíthetnek a szakemberek vonzásában és megtartásában az olyan kritikus területeken, mint például a természettudományok és matematika valamint a gyógypedagógia. A tanárképzés megerősítése alapvető fontosságú, a gyakorlati képzést fontos lenne kibővíteni a jelenlegi kéthetes időszakról egy olyan többéves gyakorlatra, amely magában foglal különféle környezetben végzett munkát. A tanárképzésnek arra is fel kell készítenie a pedagógusokat, hogy sokféle diákpopulációval dolgozhassanak, és elősegíthessék a szülők bevonását. A munkakörülményeket javítaná, ha az iskolák felelősségi köre bővülne, ha az igazgatóknak nagyobb ellenőrzési jogkört biztosítanának a munkaerő-felvétel, a költségvetés és a tantervek egyénre szabása terén, és ha további pedagógusi asszisztens alkalmazásával csökkenhetnének az adminisztratív terhek.

Végezetül a kormánynak aktívan támogatnia szükséges a pedagógusi szakmát és annak társadalmi jelentőségét, egyúttal ösztönöznie kell az oktatói, szakszervezeti és politikai döntéshozók közötti szorosabb együttműködést a döntéshozatali folyamatokban. Az UNESCO 2024-es, a tanárhiányról és annak kiváltó okairól szóló globális jelentése, valamint a tanárokról szóló jelentésben (A/78/364) szereplő általános ajánlásaim hasznos útmutatást nyújthatnak e tekintetben.

Felsőoktatás és kutatás

A 63 állami egyetem közül 21-nek közfeladatot ellátó közérdekű vagyonkezelő alapítványként (a továbbiakban: alapítvány) [1] működtetett intézménnyé történő átalakítása heves vita tárgyát képezi Magyarországon. Legtöbb beszélgetőpartnerem aggodalmát fejezte ki az egyetemi függetlenség, az intézményi autonómia és az átláthatóság korlátozása miatt, amely abból adódik, hogy az irányítást egy olyan testületre ruházzák át, amely felülbírálhatja az egyetemi szenátus döntéseit, beleértve a rektorok kinevezését.

A modellváltás azt is jelenti, hogy az egyetemi dolgozók elveszítik közalkalmazotti státuszukat, ami csökkenti a munkahelyi biztonságot, az egyetemi dolgozókat kiszolgáltatottabbá teszi az elbocsátások tekintetében, a közvagyon pedig az alapítvány ellenőrzése alá kerül. Sérül az átláthatóság, mivel az alapítványok nem rendelkeznek átlátható felügyelettel és nyilvános elszámoltathatósággal, jogi státuszuk pedig tisztázatlan.

Kezdetben az alapítványi kuratóriumok tagjai a kormánypárthoz kötődő, élethossziglan kinevezett személyek voltak. Ennek következménye, hogy ezek az egyetemek nem vehetnek részt az EU által finanszírozott tudományos hálózatokban, például a Horizont Európa és az Erasmus+ programokban, amelyeket a kormány alternatív nemzetközi mobilitási programokkal, mint például a Pannónia Ösztöndíjprogrammal helyettesített.

Az összeférhetetlenséggel és az kuratóriumi tagok határozatlan idejű megbízatásával kapcsolatban is felmerültek aggályok. A kormány lépéseket tett ezen problémák orvoslására egy, a Parlament által elfogadott törvény révén, amely akkor lép hatályba, ha az Európai Bizottság hatályon kívül helyezi a 2022/2506. számú, 2022. december 15-i határozatát.

A beszámolók szerint a modellváltásnak ellenálló egyetemeket szűkebb költségvetéssel sújtották.

Tekintettel a kialakult vitára, fontos tisztázni a közalapítványok jogi státuszát, valamint növelni az átláthatóságot az alapítványi egyetemek irányítása és finanszírozása terén, biztosítva a közpénzekkel való elszámoltathatóságot. Az intézményeknek lehetőséget kell biztosítani arra, hogy - ha így döntenek - visszatérhessenek az állami irányítás alá.

A Magyar Tudományos Akadémia kutatóhálózatának az Akadémiából való kiválása, autonóm kutatóhálózattá való átszervezése (HUN-REN), és az MTA ingatlanvagyonának a hálózat számára történő közelmúltbeli átadása szintén heves vita tárgyát képezi a modellváltó egyetemekéhez hasonló okok miatt.

A magyar kutatási szektor megerősítéséhez elengedhetetlen a kutatóintézetek autonómiájának és tudományos függetlenségének biztosítása, és politikai befolyásolástól mentesnek kell lenniük. A döntéshozatali folyamatokat átláthatóvá kell tenni. A tehetségek megtartása és az agyelszívás megelőzése érdekében fenntartható finanszírozást és versenyképes fizetéseket kell biztosítani a kutatók számára. A szakszervezeteket és a tudományos egyesületeket érdemben be kell vonni az őket érintő döntésekbe.

Következtetéseimet és ajánlásaimat a látogatásról szóló jelentésemben fogom részletesebben kifejteni. Szeretném ismételten köszönetemet kifejezni Magyarország kormányának a meghívásért és a látogatás megszervezésének megkönnyítéséért. Hálás vagyok továbbá mindenkinek, aki megosztotta velem történetét, elvárásait és aggodalmait. Hiszem, hogy a mostani látogatás egy gyümölcsöző párbeszéd kezdete. A továbbiakban is minden érintett szereplő rendelkezésére állok, hogy szakértelemmel és tanácsokkal szolgáljak, hogy együtt dolgozhassunk a mindenki számára biztosított oktatáshoz való jog teljes körű érvényesüléséért.

[1] 2021. évi IX. törvény